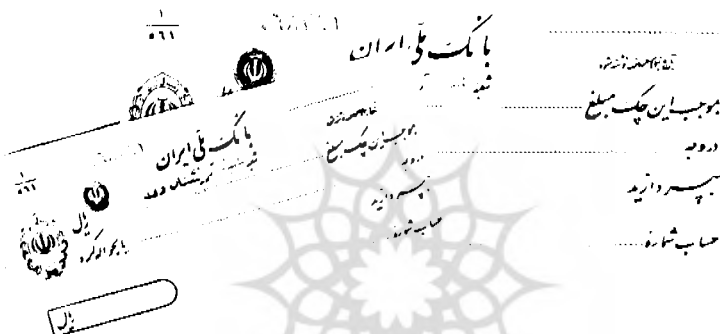

ضمانتهای پرداخت در چک

بررسی حقوقی

مقدمه:

اصولاً وسیله‌ای برای تأمین اعتبار و استفاده از آن در معاملات خصوصاً معاملات تجاری و میان تجار می‌باشد.

چک وسیله‌ایست که جهت بیرون کشیدن وجوه از حساب صادرکننده در بانک مجال علیه بکار می‌رود. این سند که به لحاظ معاف بودن از حق تمسیر بر سایر اسناد تجاری رجحان دارد؛ در سطح بین‌المللی و همین‌طور در داخل کشورها جای رد و بدل شدن اسکناس را گرفته است و خطرات نقل و انتقال آن را به همراه ندارد.

چک همانند برات و سفته، یک سند تجاری محسوب می‌شود. این سند باید در اصل فقط وسیله پرداخت دین و وصول فوری طلب باشد، در حالیکه تدریجاً به ابزاری جهت کسب اعتبار و تضمین نیز تبدیل شده است. با وجود این، سند مزبور بیشتر به عنوان وسیله پرداخت و وصول طلب به کار گرفته می‌شود، حال آنکه برات و سفته به لحاظ دارا بودن تاریخ سررسید، علاوه بر تاریخ تحریر، و قبول وعده دار بودن آن از سوی قانونگذار،

چک نوشته است که به موجب آن صادرکننده وجوهی را که در نزد
محال علیه دارد کلاً یا بعضاً مسترد یا به دیگری واگذار می‌نماید.

چک بدون محل مصوب مهرماه و آبان ماه
۱۳۳۱ و قانون چک بلا محل مصوب تیرماه
۱۳۳۷ و قانون مصوب ۴ خرداد ۱۳۴۴ —
لازم الاتباع می‌باشد.

برای اینکه چک بهتر بتواند جایگاه
خود را در پرداخت دین و وصول طلب حفظ
کرده و نقش جایگزین را در رد و بدل شدن
پول ایفاء نماید، همچنین موجبات اطمینان
خاطر دارندگان را فراهم سازد، قانونگذار
علاوه بر تضمینات اسناد تجارتي برات و
سفته^۱، ضمانتهای خاصی را در این مورد
پیش بینی نموده است.

ضمانتهای پرداخت چک که در این
مقاله مورد بحث قرار می‌گیرد تحت عنوان
ضمانتهای عادی و فوق العاده در پرداخت
چک خواهد بود که در قسمت ضمانتهای
عادی به موضوع «محل»، مسئولیت تضامنی
امضاء کنندگان و تأمین خواسته در چک
اشاره می‌گردد و در قسمت مربوط به
ضمانتهای فوق العاده، مسأله ضمانت
پرداخت ناشی از اجرائیه ثبتی علیه
صادرکننده و ضمانت پرداخت حاصل از
تعقیب کیفری مشارالیه مورد بررسی قرار

در این مورد که چک وسیله استرداد وجه
و پرداخت دین است ماده ۳۱۰ قانون
تجارت می‌گوید: «چک نوشته است که
به موجب آن صادرکننده وجوهی را که در
نزد محال علیه دارد کلاً یا بعضاً مسترد یا
به دیگری واگذار می‌نماید». بنابراین سند
مذکور هم وسیله ایست برای استرداد وجه و
هم چنانچه صادرکننده به دیگری مدیون
باشد میتواند با صدور چک دین خود را
بپردازد؛ یعنی به بانک محال علیه دستور
پرداخت وجه را به دارنده چک بدهد. از
طرفی، چون این سند مانند برات و سفته
قابلیت معامله را به سهولت دارا می‌باشد،
دارنده آن می‌تواند در قبال بدهی خود
به شخص ثالث آن را ظهرنویسی نموده و
انتقال دهد. مقررات چک در ایران در مواد
۳۱۰ تا ۳۱۷ قانون تجارت (مصوب ۱۳
اردیبهشت ۱۳۱۱) پیش بینی شده است.
بعلاوه، قانون صدور چک مصوب
۱۳۵۵/۳/۱۶ (در ۲۲ ماده و ۴ تبصره) نیز
در حال حاضر با نسخ قوانین قبلی — ماده
۲۳۸ مکرر قانون مجازات عمومی مصوب
۱۳۱۲، قوانین چکهای تضمین شده و

(۱): کمال اله آبادی، «ضمانتهای پرداخت در برات و سفته»، ماهنامه بررسیهای بازرگانی، سال پنجم
شماره ۹ (تهران: انتشارات موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، بهمن ۱۳۷۰).

ضمانتهای پرداخت در چک را می‌توان به ضمانتهای عادی و فوق‌العاده تقسیم نمود. ضمانتهای عادی شامل «محل، مسئولیت تضامنی امضاء کنندگان و تأمین خواسته» می‌باشد و در ضمانتهای فوق‌العاده، مسأله ضمانت پرداخت ناشی از اجرائیه ثبتی و ضمانت پرداخت ناشی از تعقیب کیفری صادرکننده مورد بحث قرار می‌گیرد.

می‌گیرد.

وجه معین و مشخص باشد. در مورد چک نیز محل، به علت عندالمطالبه بودن سند و به جهت رعایت مقررات مربوط، و تأمین نظر قانونگذار، علاوه بر خصوصیات فوق‌الذکر، باید مسبق بر تأسیس سند باشد، به طوری که امکان استفاده فوری از محل را برای دارنده آن مهیا سازد.

آنچه از ماده ۳۱۰ ق.ت. استنباط می‌گردد آنست که صادرکننده باید در زمان صدور چک وجوهی نزد محل علیه داشته باشد که همان محل چک نامیده می‌شود. به همین دلیل است که با توجه به شق دوم ماده ۳۱۱ و ماده ۳۱۳ ق.ت.، «پرداخت وجه نباید وعده داشته باشد، وجه چک باید به محض ارائه کارسازی و پرداخت شود!» همچنین در صدر ماده ۲ قانون صدور چک مصوب تیرماه ۱۳۵۵ نیز قانونگذار صادرکننده را موظف به داشتن وجوهی معادل مبلغ چک در زمان صدور آن نزد بانک محل علیه نموده است. بنابراین، با توجه به مقررات فوق‌الذکر و قبول این فرض که زمان تأسیس و تحریر سند، همان تاریخ صدور است که در چک قید گردیده و مبلغ

الف - ضمانتهای عادی پرداخت

چک: منظور از ضمانتهای عادی، تضمیناتی است که برای برات و سفته نیز وجود دارد. حال، با توجه به طبیعت چک میتوان موضوعات «محل»، «مسئولیت تضامنی امضاء کنندگان» و «تأمین خواسته» را در این قسمت بررسی نمود:

۱ - «محل» در چک: موضوع محل در چک از حساسیت و اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. این اهمیت که از طبیعت سند مذکور و انگیزه تأسیس آن بوسیله قانونگذار ناشی می‌گردد، منشأ آثار و موجب وضع مقرراتی خاص گردیده که چنانچه صادرکننده اقدام به صدور چک بلامحل نماید مقررات مزبور نسبت به مشارالیه قابلیت اجرا می‌یابد.

برای اینکه برات با محل محسوب شود، می‌بایست طلب تشکیل دهنده محل اولاً مطمئن بوده و وجود آن مشروط به شرطی نگردیده باشد، ثانیاً قابل مطالبه و زمان آن فرارسیده و حال باشد، ثالثاً نوع پول و میزان

آن نیز در این هنگام قابل وصول می‌باشد، روشن می‌گردد که محل در چک باید در تاریخ صدور یعنی همان تاریخی که در قسمت بالای چک و در گوشه سمت راست آن قید می‌گردد، وجود داشته باشد. در اینصورت است که چک با محل محسوب شده و دارنده می‌تواند مبلغ آن را دریافت دارد. اهمیت محل در چک و اعتماد و تضمینی که این موضوع برای دارنده آن ایجاد میکند و نقل و انتقال سند را از طریق ظهنویسی تسهیل می‌نماید از همین جا روشن و معلوم می‌گردد. حساسیت و دقت نظر مقنن در وضع مقررات مربوطه فوق اهمیت محل را در این سند بیان داشته و آسایش خاطر دارنده آن را جهت دریافت وجه فراهم می‌نماید.

به غیر از آنچه که ذکر گردید، مسأله چکهای وعده دار است که قانونگذار سال ۱۳۵۵ در بند ۵ ماده ۱۲ قانون صدور چک ضمن پذیرفتن این نوع چکها صادرکننده آن را نیز از مجازات کیفری معاف داشته است. ماده مزبور مقرر میدارد: «در موارد زیر صادرکننده چک از نظر این قانون قابل تعقیب کیفری نیست: ... ۵- در صورتیکه ثابت شود چک بدون تاریخ صادر شده و یا تاریخ واقعی صدور چک مقدم بر تاریخ مندرج در متن چک باشد...».

هیأت عمومی دیوان عالی کشور در اعتبار اینگونه چکها آراء متفاوتی صادر کرده است. یکبار در رأی شماره ۲۶۱۴ مورخ ۱۳۲۷/۱۰/۸ چکهای وعده دار را چک محسوب داشته و آنها را مشمول مقررات قانون چک دانسته است و بار دیگر در رأی شماره ۹۲۷ مورخ ۱۳۲۹/۳/۱۵ چکهای مزبور را چک نشناخته و آنها را مانند سفته تلقی نموده است. آراء متفاوت دیگری نیز در این رابطه از دیوان مذکور صادر شده است.^۱ لازم به توضیح است که آراء مذکور، به قبل از تصویب قانون صدور چک مصوب ۱۳۵۵ مربوط می‌شود.

قطع نظر از اینکه آیا اساساً چکهای وعده دار را باید چک تلقی نمود یا خیر، بنظر میرسد جهت گیری قانونگذار در سال ۱۳۵۵ با در نظر گرفتن عرف و عادت عمومی و جنبه های عملی و کاربردی چک به سوی شناختن و اعتبار اینگونه چکها بوده است. دلیل قبول چکهای یاد شده از سوی مقنن آنست که مرجع مزبور تنها مجازات کیفری را از صادرکنندگان چکهای وعده دار، در صورت نداشتن محل و اثبات وعده دار بودن آنها، سلب نموده است، در حالیکه اقامه دعوی حقوقی علیه صادرکننده و ظهنویسان بطور تضامنی و اقدام از طریق اجرای ثبت علیه صادرکننده آنها را همچنان

(۱): محمود عرفانی، حقوق تجارت، ۳ جلد، جلد اول (تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی، ۱۳۶۵)، صص

محل در چک باید اولاً مطمئن بوده و مشروط به شرطی نگردیده باشد، ثانیاً قابل مطالبه و زمان آن حال باشد، ثالثاً نوع پول و میزان وجه معین باشد و رابعاً، مسبق بر تأسیس سند باشد به نحویکه امکان استفاده فوری را برای دارنده آن مهیا سازد.

نشده است، ولی ممکن است صادرکننده محل را از بانک محال علیه استرداد نماید بطوریکه در تاریخ چک یعنی زمان مراجعه دارنده به بانک، محل وجود نداشته و بانک مجبور گردد گواهی عدم پرداخت به اعتبار بلامحل بودن چک صادر نماید و گاهی نیز ممکن است در زمان تحریر چک وعده دار، صادرکننده محلی نزد بانک محال علیه نداشته باشد ولی در زمان تاریخ چک محل آن را طوری تأمین نموده باشد که با مراجعه دارنده چک، بانک مبلغ چک را به وی تحویل نماید که در این حالت نیز چک با محل تلقی میشود. در چکهای وعده دار با توجه به اطلاع داشتن بستانکار از مؤخر بودن تاریخ چک و احتمالاً معلوم ساختن این مسأله بوسیله صادرکننده، در واقع توافقی میان آن دو صورت گرفته که بدین ترتیب دارنده می تواند در تاریخ مصرحه در چک، به بانک محال علیه مراجعه و وجه سند را دریافت دارد.

زمان انتقال محل چک به بستانکار همان تاریخ چک خواهد بود. باید توجه داشت که گاهی تشکیل محل

امکان پذیر دانسته است. هر چند زمان اعمال اقدامات یاد شده پس از تاریخ چک و در صورت عدم پرداخت آن می باشد، اما معاف دانستن صادرکننده چک وعده دار از مجازات کیفی در صورت اثبات آن، دلیلی بر پذیرفتن اینگونه چکها می باشد.

بانکها در عمل از دریافت چکهای وعده دار خودداری نموده و وجه آن را پرداخت نمی نمایند. این اقدام از سوی بانکها نه به معنای بلامحل بودن یا عدم مطابقت امضاء یا قلم خوردگی یا اختلاف در مندرجات و یا مشروط بودن چک است، بلکه بدین علت است که هنوز تاریخ چک فرا نرسیده است.

معیار تعیین محل در چکهای وعده دار همان تاریخ صدور چک است که در گوشه بالای سمت راست آن درج گردیده است. بنابراین وعده دار بودن چک دلیل بر وجود یا عدم وجود محل آن نیست. چه بسا چک وعده داری صادر گردد که در زمان تحریر آن، محل یعنی مبلغ چک - در بانک محال علیه موجود باشد که در اینصورت بدون شک چک بلامحل صادر

معیار وجود محل در چکهای وعده دار همان تاریخ صدور چک است که در گوشه بالای سمت راست آن درج میگردد. بنابراین وعده دار بودن چک دلیل بر وجود یا عدم وجود محل آن نیست.

این حالت قادر نیست همان مقدار موجود در حساب صادرکننده را که ممکن است برای او غنیمت باشد از حساب او برداشت نماید. بنابراین باید چکهای مزبور را فقط به میزان مبلغی که فاقد محل می باشد، بی محل دانست. ضمناً مطابق ماده ۹ قانون صدور چک مصوب ۱۳۵۵، هر کس با علم به بسته بودن حساب بانکی خود مبادرت به صادر کردن چک نماید، عمل وی در حکم صدور چک بی محل خواهد بود.

۲ - مسئولیت تضامنی امضاء کنندگان چک: یکی دیگر از ضمانتهای پرداخت در چک، مسئولیت تضامنی امضاء کنندگان آن در برابر دارنده می باشد. در اجرای این موضوع، قانون به دارنده چک حق داده

در چک برای صادرکننده آن امکان پذیر نمی باشد و آن زمان نیست که صادرکننده چک تاجر بوده و پس از صدور به عللی حکم ورشکستگی وی صادر گردد، زیرا از این تاریخ به بعد ورشکسته دیگر قانوناً اختیاری بر اموال خود نداشته که بتواند آن را در خصوص تشکیل محل چک صادره قبل از زمان توقف^۱ خود اعمال نماید، لذا اخذ تصمیم در این مورد با اداره تصفیه یا مدیر تصفیه^۲ ورشکسته خواهد بود.

بعضی از چکهای صادره توسط صادرکنندگان بگونه ایست که تنها مقداری از مبلغ آنها در بانک موجود بوده و دارای محل می باشد. اینگونه چکها را نباید به طور کلی بی محل دانست، زیرا دارنده چک در

(۱): توقف تاجر زمانیست که وی نتواند بطور عادی بدهی های خود را پرداخت نماید. در این حالت است که ورشکستگی تاجر حاصل می شود. ماده ۱۲ ق.ت. میگوید: «ورشکستگی تاجر یا شرکت تجاری در نتیجه توقف از تأدیه وجوهی که برعهده اوست، حاصل میشود...». البته در حصول توقف لازم نیست که مجموع دارائی تاجر از مجموع بدهیهای او کمتر باشد بلکه کافی است که نتواند بدهیهای خود را پرداخت کند که در اینصورت مطابق ماده ۱۳ ق.ت. باید ظرف سه روز از تاریخ وقفه، توقف خود را به دفتر محکمه محل اقامت خود اعلام نماید.

(۲): اداره تصفیه و مدیر تصفیه که به عنوان جانشین و نماینده تاجر ورشکسته و بستانکاران عمل میکنند، مراجعی هستند که امور ورشکسته را پس از صدور حکم، تصفیه نموده، مطالبات وی را وصول و دیون او را پرداخت می نمایند.

است که در صورت عدم پرداخت وجه بتواند با رعایت مقررات قانونی منفرداً یا مجتمعاً به مسئولین و امضاء کنندگان سند که عبارت از صادرکننده و ضامن و ظهرنویسان^۱ (در صورت وجود) می‌باشد، رجوع کرده و اقامه دعوی نماید. این تضمین موجب اطمینان دارنده چک از وصول مبلغ آن می‌باشد.

اصل مسئولیت تضامنی در چک بعنوان یک سند تجارتي همانست که در مورد برات و سفته وجود دارد. ماده ۳۱۴ ق.ت. می‌گوید: «...مقررات این قانون از ضمانت صادرکننده و ظهرنویسها و اعتراض و اقامه دعوی ضمان و مفقود شدن راجع به بروات شامل چک نیز خواهد بود». منتهی دارنده برای استفاده از این حق می‌بایست ظرف مهلت‌های تعیین شده به بانک محال علیه مراجعه و تقاضای دریافت وجه نموده باشد، و الا دعوی او بر علیه ظهرنویس مسموع نخواهد بود. ماده ۳۱۵ ق.ت. مقرر داشته است: «اگر چک در همان مکانی که صادر شده است باید تأدیه گردد، دارنده چک باید در ظرف ۱۵ روز از تاریخ صدور، وجه آن را مطالبه کند و اگر از یک نقطه به نقطه دیگر ایران صادر شده باشد باید در

ظرف ۴۵ روز از تاریخ صدور چک مطالبه شود. اگر دارنده چک در ظرف مواعید مذکوره در این ماده پرداخت وجه آن را مطالبه نکند دیگر دعوی او بر علیه ظهرنویس مسموع نخواهد بود و اگر وجه چک به سببی که مربوط به محال علیه است از بین برود دعوی دارنده چک بر علیه صادرکننده نیز در محکمه مسموع نیست». بنابراین مطابق ماده مذکور و با توجه به قسمت اخیر ماده ۳۱۷ ق.ت. که مهلت مراجعه دارنده چک‌هایی که در خارج صادر شده و باید در بانکهای ایران پرداخت گردد را چهار ماه از تاریخ صدور اعلام نموده است، و با عنایت به ماده ۳۱۴ این قانون که ناظر به ماده ۲۸۶ بوده و در مورد مهلت اقامه دعوی علیه مسئولین برات به نحو تضامنی می‌باشد، می‌توان چنین استنباط نمود که چنانچه دارنده چک بخواهد از مسئولیت تضامنی امضاء کنندگان استفاده نموده و حق خود را استیفاء نماید، می‌بایست ضمن مراجعه به بانک محال علیه در مواعید مذکور در فوق نسبت به هریک از چک‌های یادشده، تقاضای پرداخت وجه نماید. در اینصورت چنانچه موفق به دریافت وجه سند نگردد باید از زمان صدور گواهینامه عدم پرداخت

(۱): ضامن، ضمانت خود را در چک از صادرکننده یا ظهرنویس قید نموده و سپس آن را امضاء می‌نماید، در حالیکه ظهرنویس بدون درج عبارتی که دلالت بر ضمانت نماید تنها ظهر سند را امضاء و آن را به دارنده جدید تحویل می‌دهد. البته ممکن است ظهرنویس، نام دارنده جدید (منتقل الیه) را در ظهر سند ذکر کرده و بعداً سند را امضاء نماید.

اصل مسئولیت تضامنی در چک به عنوان یک سند تجاری همانست که در مورد برات و سفته اجرا می‌گردد.

ضمانت نموده است و چنانچه مشارالیه مضمون عنه را معین نکرده باشد ضمانت وی به نفع صادرکننده چک محسوب میشود، زیرا اوست که مسئول اصلی سند می‌باشد، لذا ضامن فقط با شخص اخیر مسئولیت تضامنی خواهد داشت. بدیهی است استفاده از این حق نیز همانند مورد مراجعه به ظهرنویس مشروط بر اینست که دارنده در مواعد قانونی مذکور اقدامات لازم را انجام داده و اقامه دعوی نماید.

لازم به ذکر است که مطابق ماده ۲۸۸ ق.ت. و قسمت اخیر ماده ۳۱۴ این قانون، هر یک از ظهرنویسها نیز اگر بخواهند از حقی که در ماده ۲۴۹ (یعنی مراجعه هر ظهرنویس به صادرکننده و ظهرنویسهای ماقبل خود) به آنها داده شده استفاده نمایند، باید در موعد مذکور اقامه دعوی کنند و نسبت به آنها، موعد از فردای ابلاغ احضاریه محکمه محسوب است و اگر وجه چک را بدون اینکه بر علیه آن اقامه دعوی شده باشد تأدیه نمایند از فردای روز تأدیه محسوب خواهد شد. در صورت عدم رعایت این مقررات دعوی ظهرنویس بر علیه صادرکننده و ظهرنویسهای ماقبل، در محکمه پذیرفته نخواهد شد.

از سوی بانک مطابق ماده ۲۸۶ ق.ت. ظرف یکسال علیه امضاء کنندگان منفرداً یا مجتمعاً اقامه دعوی نماید، و الا دعوی او علیه ظهرنویس یا ظهرنویسان و نیز صادرکننده در صورتیکه وجه چک به سببی که مربوط به محال علیه است از بین برود، مسموع نخواهد بود. ولی در صورتیکه صادرکننده وجه چک را نزد محال علیه تأمین نکرده و یا در صورت تأمین بعداً خود او آن را وصول نموده باشد، براساس قاعده کلی که هیچکس نباید مالی را که مستحق آن نیست دریافت دارد (حرمت اکل مال به باطل)، همچنان اقامه دعوی علیه وی مسموع می‌باشد. اما چنانچه صادرکننده محل را تأمین نموده باشد. دارنده می‌تواند علیه محال علیه اقامه دعوی نماید.

لازم به ذکر است که عدم انجام تکالیف مقرر قانونی و انقضای مواعد مزبور موجب اسقاط کامل حق دارنده چک نیست بلکه وی می‌تواند وجه چک را نه به عنوان یک سند تجاری بلکه به عنوان یک سند عادی از طریق طرح دعوی حقوقی از صادرکننده مطالبه کند. اگر شخصی به عنوان ضامن، از یکی از مسئولین چک (صادرکننده یا ظهرنویس) ضمانت نماید، مسئولیت تضامنی وی تنها با کسی است که از او

۳- تأمین خواسته: همانگونه که دارندگان برات و سفته می‌توانند مطابق ماده ۲۹۲ ق.ت. پس از اقامه دعوی، از محکمه تقاضای صدور قرار تأمین از اموال مدعی علیه را به میزان وجه سند بنمایند، دارنده چک^۱ نیز به عنوان ذینفع یک سند تجارتي می‌تواند به استناد قسمت اخیر ماده ۳۱۴ ق.ت. که مقررات مربوط به ضمانت صادرکننده چک و ظهرنویسها و اعتراض و اقامه دعوی و ضمان و مفقود شدن را مشمول مقررات راجع به بروات میدانند، پس از اقامه دعوی از محکمه تقاضای صدور قرار تأمین خواسته نماید. این تضمین نیز مانند تضمینات فوق الذکر می‌تواند موجبی برای اطمینان خاطر دارنده چک در رسیدن به حق خود

باشد. ماده ۲۹۲ می‌گوید: «پس از اقامه دعوی، محکمه مکلف است به مجرد تقاضای دارنده براتی که به علت عدم تأدیه اعتراض شده است، معادل وجه برات را از اموال مدعی علیه به عنوان تأمین توقیف نماید».

چنانکه ملاحظه میشود، دارنده چک (و برات و نیز سفته مطابق ماده ۳۰۹ ق.ت.) نیازی به اقامه دلیل و اثبات حقانیت خود مبنی بر تقاضای قرار تأمین خواسته ندارد، بلکه دادگاه مکلف است بدون اینکه ذینفع نیاز به تودیع وجهی در صندوق دادگستری داشته باشد^۲، به درخواست وی تا میزان طلب از اموال هر یک از امضاء کنندگان^۳ تأمین نماید.

(۱): صاحب برات یا سفته یا چک می‌تواند به محض تقدیم دادخواست و قبل از شروع رسیدگی تقاضای توقیف اموال بدهکار را بنماید و دادگاه موظف است قرار تأمین خواسته را صادر نماید. (به نقل از حسن ستوده تهرانی)، حقوق تجارت، چهار جلد، جلد سوم (تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۶)، ص ۶.

(۲): بموجب ماده ۲۲۵ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵، مدعی می‌تواند قبل از تقدیم دادخواست یا ضمن دادخواست راجع به اصل دعوی یا در جریان دادرسی در موارد زیر از دادگاه درخواست تأمین خواسته نماید و دادگاه مکلف به قبول آن است: الف - دعوی مستند به سند رسمی باشد. ب - خواسته در معرض تضییع یا تفریط باشد. ج - مدعی خساراتی را که ممکن است بر طرف مقابل وارد آید نقداً به صندوق دادگاه بپردازد. ج - در سایر مواردی که به موجب قانون مخصوص دادگاه مکلف به قبول درخواست تأمین باشد.

بنابراین اگر دعوی مطروحه مشمول بندهای الف، ب و ج نباشد، مدعی که درخواست تأمین خواسته نموده است باید وجهی را به عنوان خسارات احتمالی به طرف مقابل، به صندوق دادگاه بپردازد. لیکن دعاوی ناشی از اسناد تجارتي مشمول بند ج بوده و دارنده اسناد مذکور ملزم به تودیع وجه بابت خسارات احتمالی مدعی علیه نمی‌باشد. ضمناً میزان خسارت (وجهی که باید به صندوق دادگاه تودیع شود) بوسیله دادگاهی تعیین میشود که درخواست تأمین را پذیرفته است.

قانون صدور چک مصوب ۱۳۵۵/۴/۱۶، چک را در حکم سند لازم الاجرا دانسته و شرایط صدور اجرائیه را نیز پیش‌بینی نموده است. بنابراین دارنده چک می‌تواند با رعایت شرایط مقرر، به اداره ثبت مراجعه و تقاضای صدور اجرائیه علیه صادرکننده نماید.

برات بوسیله نوشته‌ای معلوم گردد (اعتراضنامه)، و نیز با عنایت به ماده ۲۹۵ این قانون که هیچ نوشته‌ای را از طرف دارنده برات بجای اعتراضنامه قابل قبول ندانسته است، این سؤال مطرح می‌شود که آیا در مورد چک نیز تنظیم اعتراضنامه مزبور الزامی است یا خیر؟

در پاسخ می‌توان به رأی هیأت عمومی دیوان عالی کشور در این مورد استناد نمود^۲. مستفاد از رأی شماره ۶۲۴ - ۱۳۴۵/۴/۲۰ دیوان عالی کشور آنست که یکی از موارد اعتراض، مربوط به عدم تأدیه می‌باشد و مقصود از آن اینست که صادرکننده از مانعی که موجب عدم پرداخت چک شده است اطلاع پیدا کند. مطابق مقررات، دارنده چک می‌تواند در صورت مراجعه به بانک و عدم پرداخت وجه آن، وجه چک را از صادرکننده وصول نماید و برای این کار باید گواهینامه بانک را دایر بر علت عدم

براساس ماده ۲۶۹ قانون آئین دادرسی مدنی مصوب سال ۱۳۱۸، تأمین کننده مال بر سایر طلبکاران حق تقدم خواهد داشت. حال، این سؤال مطرح می‌شود که آیا دارنده اسناد تجارتي می‌تواند با استفاده از ماده ۲۹۲ ق.ت. در ورشکستگی هم‌ریک از مسئولین سند، حق رجحان نسبت به دیگر طلبکاران ورشکسته داشته باشد؟

رویه قضایی دادگاهها، شعب و خاصه هیأت عمومی دیوان عالی کشور^۱ اتفاق نظر دارند که قرار تأمین، موجب ایجاد حق تقدم برای طلبکار (دارنده سند) نمی‌شود.

نکته دیگر آنست که ماده ۲۹۲ فوق‌الذکر، شرط قبول تقاضای صدور قرار تأمین را تنظیم اعتراضنامه عدم تأدیه وجه برات ذکر کرده است. حال با توجه به ماده ۲۸۰ ق.ت. که مقرر داشته است، اعتراض عدم تأدیه باید ظرف ده روز از تاریخ وعده

▶ (۳): صادرکننده، ظهنویس یا ظهنویسان و نیز ضامن یا ضامنین در صورت وجود.

(۱): رأی شماره ۳۸۹۱ - ۱۳۴۰/۱۱/۱۰، آرشیو حقوقی کیهان، ۱۳۲۸ تا ۱۳۴۲. به نقل از: محمد صقری،

جزوه حقوق تجارت (۳) (تهران: دانشکده علوم قضایی و خدمات اداری، ۱۳۷۰)، ص ۸۴.

(۲): محمود عرفانی، پیشین، ص ص ۴۴۴ و ۴۴۵.

پرداخت وجه چک به اداره اجرای ثبت اسناد محل تسلیم نماید. از طرفی مطابق مقررات قانونی، بانک مکلف است نسخه دوم گواهی نامه را برای صاحب حساب ارسال دارد. بدین ترتیب مسلم می‌گردد گواهی نامه بانک، جانشین اعتراض نامه است و تنظیم اعتراض نامه دیگر عملی بی‌بهره است.

بنابراین، چنانکه ملاحظه میشود دارنده چک می‌تواند با استفاده از گواهینامه عدم پرداخت که گویای بلامحل بودن یا کسری مبلغ چک و یا سایر علل عدم پرداخت می‌باشد، پس از اقامه دعوی از امتیاز مربوط به قرار تأمین خواسته بهره‌مند گردد.

مطلب قابل توجه دیگر اینکه اگر به اندازه مبلغ چک از اموال یکی از مسئولین سند توقیف شود، اموال دیگر مسئولین قابل توقیف نخواهد بود. همچنانکه اگر وجه سند از طرف یکی از ظهرنویسها پرداخته شود، ذمه دیگران بری می‌گردد. البته در صورتیکه اموال یکی از مسئولین کفایت مبلغ سند را ننماید، تا سقف طلب، اموال بقیه امضاء کنندگان قابل توقیف می‌باشد.

ب - ضمانت‌های فوق‌العاده

پرداخت چک: منظور از ضمانت‌های فوق‌العاده در اینجا، تضمیناتی است که هم از نظر اهمیت در مقایسه با سایر ضمانت‌های مذکور فوق‌العاده است و هم از لحاظ اختصاص داشتن آنها به چک. این

تضمینات که عبارت از «ضمانت پرداخت ناشی از اجرائیه ثبتی علیه صادرکننده» و «ضمانت پرداخت حاصل از تعقیب کیفری صادرکننده» می‌باشد در برات و سفته وجود ندارد، بلکه فقط اختصاص به چک داشته و آنها تنها مربوط به صادرکننده آن می‌باشد.

۱ - ضمانت پرداخت ناشی از اجرائیه

ثبتی: یکی از ابزارهای احقاق حق برای دارنده چک، مراجعه به اداره ثبت و تقاضای صدور اجرائیه علیه صادرکننده این سند می‌باشد. قانون صدور چک مصوب ۱۳۵۵/۴/۱۶، چک را در حکم سند لازم‌الاجراء دانسته و شرایط صدور اجرائیه را نیز پیش‌بینی نموده است. ماده ۱ قانون مذکور مقرر میدارد: «چکهای صادرشده بر عهده بانکهایی که طبق قوانین ایران در داخل کشور دایر شده یا میشوند، همچنین شعب آنها در خارج از کشور، در حکم اسناد لازم‌الاجرا است و دارنده چک در صورت مراجعه به بانک و عدم دریافت تمام یا قسمتی از وجه آن، به علت نبودن محل و یا به هر علت دیگری که منتهی به برگشت چک و عدم پرداخت گردد، میتواند طبق قوانین و آیین‌نامه‌های مربوط به اجرای اسناد رسمی، وجه چک یا باقیمانده آن را از صادرکننده وصول نماید. برای صدور اجرائیه، دارنده چک باید عین چک و گواهینامه مذکور در ماده ۳ و یا گواهینامه مندرج در ماده ۴ را به اجرای ثبت اسناد محل تسلیم نماید. اجراء ثبت در صورتی

صدور اجرائیه ثبتی در مورد چک بلامحل تنها بر علیه صادرکننده امکان‌پذیر بوده و سایر امضاء کنندگان را شامل نمی‌شود. بنابراین هیچ رابطه حقوقی میان مسئولیت تضامنی در چک و صدور اجرائیه ثبتی وجود ندارد.

دستور اجرا صادر میکند که مطابقت امضای چک با نمونه امضای صادرکننده در بانک از طرف بانک، گواهی شده باشد. دارنده چک اعم است از کسی که چک در وجه او صادر گردیده یا به نام او پشت‌نویسی شده یا حامل (در چکهای در وجه حامل) یا قائم مقام قانونی آنان». منظور قانونگذار از این عبارت که «چک در حکم اسناد لازم الاجرا است» آنست که سند مورد بحث سند رسمی^۱ نبوده، بلکه به دلیل اهمیت آن، قدرت اجرائی اسناد لازم الاجرا را کسب کرده است. بدین ترتیب وجه چک مطابق قوانین و آئین‌نامه‌های مربوط به اجرای مفاد اسناد رسمی قابل وصول می‌باشد.

شرایط صدور اجرائیه مطابق ماده یادشده عبارتست از:

(الف) - مراجعه دارنده چک به بانک محال علیه اعم از اینکه هیچ مبلغی دریافت ننماید یا قسمتی از مبلغ چک را از حساب

مربوطه وصول کند.

(ب) - تقاضای دارنده، مبنی بر صدور گواهی نامه عدم پرداخت.

(ج) - صدور گواهی‌نامه مذکور از سوی بانک و تطبیق امضاء صادرکننده چک با نمونه امضاء مشارالیه که در کارت افتتاح حساب جاری در بانک موجود است.

(د) - مراجعه دارنده چک به دایره اجرای ثبت واقع در حوزه بانک محال علیه.

(ه) - تنظیم و تسلیم تقاضای صدور اجرائیه به دایره اجرای ثبتی و ارائه فتوکپی مصدق گواهی‌نامه عدم پرداخت و عین چک به دایره اجرا.

بدیهی است در صورتیکه موجودی حساب صادرکننده چک نزد بانک کمتر از مبلغ چک باشد، دارنده می‌تواند موجودی حساب را تقاضا نموده و بانک مکلف است آن را پرداخت نماید. در این حالت دارنده چک با قید مبلغ دریافت شده در پشت چک و تسلیم آن به بانک، گواهی نامه ای

(۱) مطابق مواد ۱۲۸۷ و ۱۲۸۹ قانون ملنی، اسنادی که در اداره ثبت اسناد و املاک و یا دفاتر اسناد رسمی یا در نزد سایر مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آنها و بر طبق مقررات قانونی تنظیم شده باشند، اسنادی رسمی می‌باشند. غیر از اسناد رسمی سایر اسناد عادی محسوب میشوند.

مشمول بر مشخصات چک و مبلغی که پرداخت شده از بانک دریافت می‌نماید. چک مزبور نسبت به مبلغی که پرداخت نگردیده، بی محل محسوب شده و گواهینامه بانک در این مورد برای دارنده چک جانشین اصل چک خواهد بود.

همانگونه که قبلاً ذکر گردید، صدور اجرائیه ثبتی در مورد چک بلامحل تنها بر علیه صادرکننده امکان پذیر بوده و سایر امضاء کنندگان (ظهورنویسان و ضامن) سند را شامل نمی‌شود. این حکم از ماده ۱ قانون صدور چک در آنجا که مقرر داشته «... دارنده چک در صورت مراجعه به بانک و عدم دریافت تمام یا قسمتی از وجه... می‌تواند طبق قوانین و آئین نامه‌های مربوط به اجرای اسناد رسمی، وجه چک یا باقیمانده آن را از صادرکننده وصول نماید...» استنباط می‌گردد. بنابراین هیچ رابطه حقوقی میان مسئولیت تضامنی در چک و صدور اجرائیه ثبتی در صورت نبودن یا کسر محل آن وجود ندارد.

از آنجایی که اقدامات اجرای ثبت بر علیه اموال صادرکننده بوده و به شخص او ارتباطی ندارد، بنابراین فوت و حجر مشارالیه (جنون و سفاهت) در جریان اجرائیه ثبتی خللی وارد نمی‌آورد و اجرائیه موصوف، علیه ورثه و قیم او قابل اجرا خواهد بود.

۲ - ضمانت پرداخت ناشی از تعقیب کیفری: تضمین فوق العاده دیگری که در مورد چک وجود دارد، امکان تعقیب کیفری صادرکننده آن در مواردی می‌باشد که در ماده ۲ قانون صدور چک مصوب ۱۶ تیرماه ۱۳۵۵ بیان شده است. این تضمین شانس دارنده را نسبت به دریافت وجه چک افزایش داده و نهایتاً باعث اعتبار بیشتر این سند میگردد. مجازات تعقیب کیفری صادرکننده چک در اثر جرمی است که وی مرتکب گردیده است. صدور چک بی محل، با توجه به این حقیقت که چک به منزله پول نقد می‌باشد، کلاهبرداری محسوب شده و مقررات جزائی در این مورد، برای جلوگیری از عملیات اشخاص شیاد و افرادی است که مرتکب سوءاستفاده می‌شوند.^۱ بدیهی است که تخلف مزبور تنها در مورد صادرکننده با قصد و اختیار صادق بوده و به ظهورنویسان چک تسری پیدا نمی‌کند.

عنصر مادی این جرم عبارت از صدور چک بلامحل از سوی صادرکننده و از حساب جاری وی می‌باشد که با تحقق این عمل و با توجه به عمدی بودن این تخلف، عنصری معنوی جرم نیز محرز گردیده و نیازی به اثبات ندارد. از طرفی موادی از قانون صدور چک نیز با تصریح بر جرم بودن صدور چک بلامحل و تعیین مجازات برای

(۱): ستوده تهرانی، پیشین، ص ۱۶۰ و ۱۷۱.

از آنجایی که اقدامات اجرایی ثبت بر علیه اموال صادرکننده بوده و به شخص او ارتباطی ندارد، لذا فوت و حجر مشارالیه در جریان اجرائیه ثبتی خللی وارد نمی‌آورد و اجرائیه موصوف، علیه وراثت و قیم او قابل اجرا خواهد بود.

وجود آنها ضروری است. ضمناً مواردی وجود دارد که چک بلامحل قابل تعقیب کیفری نبوده و یا پس از تعقیب، ممکن است قرار موقوفی صادر گردد. شرایط مزبور و موارد یادشده به ترتیب به شرح زیر بیان می‌گردد.

(الف) - شرایط لازم برای تعقیب کیفری صادرکننده:

- چک مورد شکایت کیفری نباید مشمول یکی از موارد مذکور در ماده ۱۲ قانون صدور چک باشد.^۲

- دارنده^۳، پس از برگشت چک از بانک، آن را به دیگری انتقال ندهد، مگر

آن، عنصر قانونی این تخلف را محقق می‌سازد.

ماده ۶ قانون صدور چک، در بیان مجازات تخلف یادشده می‌گوید: «هر کس مرتکب تخلف مندرج در ماده ۲ گردد^۱ به حبس جنحه‌ای از شش ماه تا دو سال و حسب مورد به پرداخت جزای نقدی معادل یک چهارم تمام وجه چک یا یک چهارم کسر موجودی هنگام ارائه چک، محکوم خواهد شد».

با توجه به مقررات قانون مذکور برای اینکه بتوان صادرکننده را تحت تعقیب کیفری قرار داد، شرایطی لازم است که

(۱): مطابق ماده ۲ ق.ص.ج.، صادرکننده چک باید در تاریخ صدور، معادل مبلغ چک در بانک محال علیه (وجه نقد یا اعتبار قابل استفاده) داشته باشد و نباید تمام یا قسمتی از وجهی را که به اعتبار آن چک صادر کرده به صورتی از بانک خارج نموده یا دستور عدم پرداخت وجه چک را بدهد و نیز نباید چک را به صورتی تنظیم نماید که بانک به عللی از قبیل عدم مطابقت امضاء یا قلم خوردگی در متن چک یا اختلاف در مندرجات و امثال آن از پرداخت وجه چک خودداری نماید. هرگاه در متن چک شرطی برای پرداخت ذکر شده باشد بانک به آن شرط ترتیب اثر نخواهد داد.

(۲): متن ماده یاد شده و توضیحات لازم در قسمت (ب) بیان خواهد شد.

(۳): منظور از دارنده چک، شخصی است که برای اولین بار چک را به بانک ارائه داده است. برای تشخیص این معنا بانکها مکلف شده‌اند به محض مراجعه دارنده چک، هویت کامل و دقیق او را در پشت چک با ذکر تاریخ قید نمایند.

تضمینات قانونی و ضمانتهای اجرا در مورد چک، همه در راستای تأمین نظر قانونگذار در تأسیس این سند و جلب اعتماد دارنده آن بوجود آمده است.

آنکه انتقال قهری باشد (قسمت سوم ماده ۱۰).

بنابراین چنانچه دارنده، پس از برگشت چک از بانک آن را به دیگری انتقال دهد، منتقل الیه حق شکایت کیفری علیه صادرکننده چک را نخواهد داشت. ولی اگر دارنده فوت کند ورثه او که چک مزبور قهراً به وی انتقال یافته، می تواند حقوق مورث خود را در این مورد اجرا نموده و علیه صادرکننده اقامه دعوی کیفری نماید.

— صادرکننده قبل از شکایت کیفری، وجه چک را نقداً به دارنده پرداخته و یا با موافقت شاکی خصوصی ترتیبی جهت پرداخت آن نداده و موجبات پرداخت آن را در بانک محال علیه فراهم نیاورده باشد (قسمت اول ماده ۸).

— از تاریخ صدور چک تا تاریخ مراجعه دارنده به بانک جهت وصول وجه سند، بیش از شش ماه نگذشته باشد، یا در صورت صدور گواهی عدم پرداخت ظرف شش ماه از تاریخ صدور آن شکایت کیفری به عمل آمده باشد.

— صادرکننده چک بلامحل فوت نشده باشد. در صورت فوت مشارالیه حق شکایت کیفری نیز از بین خواهد رفت، زیرا بدیهی است که نمی توان وراثت متوفی را به جای مجرم (متوفی) مجازات نمود.

— تعقیب کیفری صادرکننده چک بلامحل، باید از طرف دارنده سند از دادسرا تقاضا شده باشد. یعنی دارنده باید شکوائیه خود را به انضمام فتوکپی مصدق متن و ظهر چک و گواهی نامه عدم پرداخت، به دادسرا تسلیم نموده باشد، زیرا مطابق ماده ۱۰ ق.ص.چ. جرائم مذکور در آن قانون بدون شکایت دارنده چک قابل تعقیب نمی باشد.

(ب) — مواردی که چک بلامحل قابل تعقیب کیفری نبوده و یا تعقیب کیفری موقوف میشود.

با توجه به ماده ۱۲ قانون صدور چک، در موارد زیر صادرکننده چک قابل تعقیب کیفری نمی باشد:

— در صورتی که ثابت شود چک «سفید امضاء» داده شده باشد.^۱

(۱): منظور از «سفید امضاء» یا «سفید مهر» آنست که چک فقط امضاء شده ولی مبلغ و تاریخ و نام دارنده یا بحواله کرد در آن نوشته نشده باشد.

مجازات صادرکننده چک بلامحل، شش ماه تا دو سال حبس
جناح‌ای و پرداخت جزای نقلی معادل یک چهارم وجه چک
یا یک چهارم کسر موجودی (در صورتیکه چک کاملاً بی محل نبوده
و کسر موجودی داشته باشد) هنگام ارائه چک، محکوم خواهد شد.

می‌تواند وجه چک را دریافت دارد که
خانه‌اش را به من هبه کند»، وصول وجه
چک را مشروط نموده باشد.

با اندکی دقت در مطالب مذکور روشن
می‌گردد که چنانچه تمام شرایط لازم برای
تعقیب کیفری صادرکننده مهیا بوده ولی
چک برگشتی از چک‌هایی باشد که مشمول
یکی از موارد یادشده در ماده ۱۲ ق.ص.چ.
گردد، صادرکننده آن را نمی‌توان تحت
تعقیب کیفری قرار داد.

همچنین قانونگذار پس از اقدام دارنده
چک جهت تعقیب جزائی صادرکننده،
مواردی را پیش‌بینی نموده است که در
صورت وقوع، تعقیب جزائی مشارکانه متوقف
می‌گردد. موارد مزبور به شرح ذیل می‌باشد:

— هرگاه بعد از شکایت کیفری، شاکی
چک را به دیگری انتقال دهد یا حقوق خود
را نسبت به چک به هر نحو به دیگری واگذار
نماید (تبصره ماده ۱۰ ق.ص.چ.).

— پس از تاریخ ابلاغ احضاریه
به صادرکننده (متهم) بوسیله مرجع رسیدگی -
کننده، در صورتی که شخص اخیر قبل از
تاریخ حضور (موعد برای حضور متهم نباید
کمتر از ۵ روز باشد) وجه چک را به شاکی

— هرگاه در متن چک قید شده باشد
که چک بابت تضمین انجام معامله یا
تعهدی بوده است، نظیر صدور چک جهت
تضمین حسن انجام وظایف از قبیل اتمام
تعمیرات ساختمان در موعد مقرر.

— هرگاه بدون قید در متن چک ثابت
شود که وصول وجه آن منوط به تحقق شرطی
بوده یا چک بابت تضمین انجام معامله یا
تعهدی بوده است، مانند وجود یک سند
رسمی یا قراردادی عادی که مورد قبول
طرفین بوده و شرط یا تضمین مورد بحث در
آن قید شده باشد.

— در صورتی که ثابت شود چک بدون
تاریخ صادر شده و یا تاریخ واقعی صدور
چک مقدم بر تاریخ مندرج در متن چک
باشد، بنابراین چک وعده‌داری چکی
که مثلاً امروز نوشته و صادر شده ولی تاریخ
یک ماه دیگر در گوشه بالای سمت راست
(بالای عبارت تاریخ صدور) آن درج گردد
در صورت اثبات، قابل تعقیب کیفری
نمی‌باشد.

— هرگاه در متن چک وصول وجه آن
منوط به تحقق شرطی شده باشد، مثلاً
صادرکننده با قید عبارت «در صورتی دارنده

خصوصی نقداً پرداخت نموده یا ترتیب پرداخت آن را با موافقت شاکی مزبور داده و یا موجبات پرداخت وجه چک را در بانک محال علیه فراهم سازد.^۱

— هرگاه قبل از صدور حکم قطعی، شاکی گذشت نماید و یا اینکه متهم وجه چک و خسارات تأخیر تأدیه را نقداً به دارنده آن پرداخت کند یا موجبات پرداخت وجه چک و خسارات مذکور را فراهم کند یا در صندوق دادگستری یا اجراء ثبت تودیع نماید، مرجع رسیدگی قرار موقوفی تعقیب صادر خواهد کرد (قسمت اول ماده ۱۱ ق.ص.ج.).

— هرگاه پس از صدور حکم قطعی، شاکی گذشت کند و یا اینکه محکوم علیه وجه چک و خسارات متعلقه را پرداخت نماید، اجرای مجازات موقوف میشود و محکوم علیه فقط ملزم به پرداخت $\frac{۱}{۳}$ از $\frac{۱}{۴}$ تمام وجه چک یا $\frac{۱}{۳}$ از $\frac{۱}{۴}$ کسر موجودی هنگام ارائه چک، به عنوان جزای نقدی خواهد بود که این مبلغ به دستور دادستان به نفع دولت وصول میشود.

علاوه بر مقررات و مطالب فوق الذکر که در قانون صدور چک بیان گردیده و یا قابل استنباط می باشد، موارد مهم دیگری نیز در این قانون آمده است که حقوق دارندگان چک بلامحل را محفوظ میدارد. از جمله قسمت اخیر ماده ۱۰ در مورد نمایندگی

جهت وصول وجه چک. در این قسمت آمده است: «...در صورتی که دارنده چک بخواهد چک را بوسیله شخص دیگری به نمایندگی از طرف خود وصول کند و حق شکایت کیفری او در صورت بلامحل بودن چک محفوظ باشد، باید هویت و نشانی خود را با تصریح نمایندگی شخص مذکور در ظهر چک قید نماید و در اینصورت بانک اعلامیه مذکور در ماده ۴۳ را به نام صاحب چک صادر میکند و حق شکایت کیفری او محفوظ خواهد ماند». همچنین با استفاده از ماده ۱۴ قانون یادشده، دارنده می تواند پس از طرح شکایت کیفری و صدور کیفرخواست از طرف دادستان، بعنوان مدعی خصوصی، وجه چک و ضرر و زیان حاصل از عدم پرداخت آن را در دادگاه کیفری مرجع رسیدگی مطالبه نماید.

در صورتیکه چک به وکالت یا نمایندگی از طرف صاحب حساب اعم از شخص حقیقی یا حقوقی صادر شده باشد، صادرکننده چک و صاحب حساب متضامناً مسئول پرداخت وجه چک بوده و اجرائیه و حکم ضرر و زیان براساس تضامن، علیه هر دو صادر میشود. بعلاوه، امضاءکننده چک طبق مقررات این قانون مسئولیت کیفری خواهد داشت، مگر اینکه ثابت نماید که عدم پرداخت مستند به عمل صاحب حساب

(۱): عرفانی، پیشین، ص ۳۲۵.

شرایط لازم برای تعقیب کیفری صادرکننده چک بلامحل و مواردی که چک بلامحل قابل تعقیب کیفری نبوده و یا پس از تعقیب ممکن است قرار موقوفی صادر گردد، در قانون صدور چک بیان گردیده است.

قانونی و ضمانتهای اجرا در این مورد همه در راستای این منظور بوجود آمده است: خصوصیت مهم چک که نشان دهنده عنایت خاص قانونگذار به این سند نیز می باشد، ضمانتهای فوق العاده ایست که آن را از سایر اسناد تجارتي مجزا می سازد. تعقیب کیفری صادرکننده چک بلامحل و مجوز مراجعه دارنده به ادارات ثبت و تقاضای صدور اجرائیه علیه صادرکننده به عنوان ضمانتهای مخصوص این سند شناخته میشوند و این درحالیست که سند مزبور با توجه به طبیعت آن، ضمانتهای عادی اسناد تجارتي از جمله تأمین خواسته بدون واریز وجوهی بابت خسارات احتمالی و نیز موجود بودن محل و امکان اقامه دعوی حقوقی و استفاده از مسئولیت تضامنی امضاء کنندگان را دارا می باشد.

در حال حاضر مقرراتی که در مورد چک قابل اجرا می باشد عبارتند از مواد ۳۱۰ الی ۳۱۷ قانون تجارت مصوب سال ۱۳۱۱ و قانون صدور چک مصوب سال ۱۳۵۵ که مقررات قانون اخیر بیشتر در مورد مجازات کیفری صادرکننده چک بلامحل و نحوه برخورد بانکها با صادرکنندگان اینگونه

یا وکیل یا نماینده بعدی اوست که در اینصورت کسی که موجب عدم پرداخت شده از نظر کیفری مسئول خواهد بود (ماده ۱۸ ق.ص.چ.۰).

ج - نتیجه گیری: توجه مقتن به اسناد تجارتي، خصوصاً چک و وضع مقرراتی در این رابطه معلول نقش فوق العاده این اسناد در معاملات، بویژه داد و ستدهای بازرگانی می باشد. یکی از دلایل تأسیس چک و اعلام اعتبار آن از سوی قانونگذار کاهش در نقل و انتقال پول و سهولت در انجام معاملات بوده است.

از ابتدای تأسیس این سند و آنگونه که از مقررات چک مصوب سال ۱۳۱۱ استنباط میگردد، چک تنها وسیله پرداخت و به منزله پول نقد بوده است. بنابراین صرف نظر از اینکه قانونگذار در تدوین قانون صدور چک مصوب سال ۱۳۵۵، تلویحاً نقش تضمینی و اعتباری نیز برای آن شناخته است، سند مزبور باید بتواند جای رد و بدل شدن پول را گرفته و با تضمین دریافت وجه نقد، اعتماد دارنده را جلب نموده و نقش اقتصادی خود را ایفاء نماید. تضمینات

چکها و تعیین مجازات آنها می باشد. لازم به ذکر است که گرچه مقررات قانون صدور چک دارای محسناتی بوده و ضمانتهای مناسبی را پیش بینی نموده

است، لیکن ایراداتی نیز در آن دیده میشود^۱ که امید میرود قانونگذار به هنگام اصلاح و تجدیدنظر، آنها را مورد توجه قرار داده و اقدامات مقتضی را به عمل آورد.

(۱): یکی از این ایرادات موضوع ماده ۲۰ ق.ص.ج. می باشد. مطابق این ماده، بانکها مکلفند کلیه حسابهای جاری اشخاصی که ظرف ۳ سال بیش از یکبار چک بلامحل صادر کرده و تعقیب آنان منتهی به صدور کیفرخواست شده باشد را مسدود نموده و تا ۵ سال به نام آنان حساب جاری جدیدی افتتاح ننمایند. دادرها مکلفند کیفرخواست را به بانک مرکزی اطلاع دهند و بانک اخیر نیز ملزم است مشخصات کسی که طبق مقررات باید حساب جاری وی بسته شده و حساب جاری جدیدی برای او باز نشود را طی بخشنامه ای به کلیه بانکها اعلام نماید. در صورت تیره صادرکننده چک بدون محل، مراتب مجدداً از طریق سلسله مراتب یادشده بالا بخشنامه، و افتتاح مجدد حساب جاری برای شخص مزبور بلامانع خواهد بود. در مورد این ماده، بنظر میرسد که مسدود نمودن حساب صادرکننده موصوف بهتر است در صورت محکومیت قطعی نامبرده در دادگاه و برای اولین بار انجام گیرد نه آنکه با صدور کیفرخواست اقدامات عجولانه ای علیه صادرکننده انجام شود و پس از برائت نامبرده بانک مجدداً مکلف گردد تا بخشنامه ای را مبنی بر بی اشکال بودن افتتاح حساب جاری شخص مزبور صادر نماید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مآخذ

- ۱ - ستوده تهرانی، حسن، حقوق تجارت، چهار جلد، جلد سوم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۶.
- ۲ - عرفانی، محمود، حقوق تجارت، سه جلد، جلد اول. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی، ۱۳۶۵.
- ۳ - صقری، محمد، جزوه حقوق تجارت (۳). تهران: دانشکده علوم قضایی و خدمات اداری، ۱۳۷۰.
- ۴ - قانون تجارت و آیین دادرسی مدنی.
- ۵ - قانون صدور چک.